

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті висвітлено особливості фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в педагогічному коледжі. Увагу зосереджено на розвитку творчих здібностей в процесі педагогічної практики студентів. Зазначено, що важливим аспектом розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців є цілеспрямоване використання в освітньому процесі вищої школи потенціалу мистецтва й різних видів педагогічної та мистецької практики. Доведено, що педагогічна практика є вагомим чинником формування особистісних обдарувань, творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва. У публікації визначено аналіз шляхів розвитку творчих здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах педагогічної практики як складової частини фахової підготовки студентів у гуманітарно-педагогічному коледжі. На прикладі Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського проаналізовано види педагогічної практики, передбачені освітньою програмою підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Доведено, що творчі здібності є важливим компонентом професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва. Проходження студентами різних видів педагогічної практики стимулює розвиток творчих здібностей, активізує ініціативність, нестандартність мислення, креативних підходів до вирішення педагогічних ситуацій.

Ключові слова: освіта, вища педагогічна освіта, педагогічна практика, творчість, учитель музичного мистецтва.

Наталія Козюра. Педагогическая практика как фактор развития творческих способностей будущих учителей музыкального искусства

В статье освещены особенности профессиональной подготовки будущих учителей музыкального искусства в педагогическом колледже. Внимание сосредоточено на развитии творческих способностей будущих учителей музыкального искусства в процессе педагогической практики студентов. Отмечено, что важным аспектом развития творческих способностей будущих специалистов является целенаправленное использование в образовательном процессе высшей школы потенциала искусства и различных видов педагогической и художественной практики. Доказано, что педагогическая практика является важным фактором формирования личностных дарований, творческого потенциала будущих учителей музыкального искусства. Целью статьи определено анализ путей развития творческих способностей будущих учителей музыкального искусства в условиях педагогической практики как составной части профессиональной подготовки студентов в гуманитарно-педагогическом колледже. На примере Барского гуманитарно-педагогического колледжа имени Михаила Грушевского осуществлен анализ видов педагогической практики, предусмотренных образовательной программой подготовки будущих учителей музыкального искусства. Доказано, что творческие способности являются важным компонентом профессионального становления будущих учителей музыкального искусства. Прохождение студентами различных видов педагогической практики стимулирует развитие творческих способностей, активизирует инициативность, нестандартность мышления, креативных подходов к решению педагогических ситуаций.

Ключевые слова: образование, высшее педагогическое образование, педагогическая практика, творчество, учитель музыкального искусства.

Natalia Kozyura. Pedagogical practice as a factor of development creative abilities of future music art teachers

The article highlights the peculiarities of professional training of future teachers of music in the pedagogical college. The focus is on developing the creative abilities of future music teachers in the process of student pedagogical practice. It is pointed out that an important aspect of the development of creative abilities of future specialists is the purposeful use of the potential of art and different types of pedagogical and artistic practice in the educational process of the higher school. It is proved that pedagogical practice is a significant

factor in the formation of personal gifts, creative potential of future teachers of music art. The purpose of the article is to analyze the ways of development of creative abilities of future teachers of music art in the conditions of pedagogical practice as an integral part of professional preparation of students in the humanities-pedagogical college. The types of pedagogical practice envisaged by the educational program of training of future teachers of music art on the example of the Bar Humanities Pedagogical College named after Mikhailo Hrushevsky are analyzed. The objectives of the article are: defining the concept of creativity as a pedagogical category; characterization of the main types of pedagogical practice of future teachers of music art in the process of professional training in the pedagogical college; analysis of methods of development of students' creative abilities in the process of pedagogical practice. Among the main types of pedagogical practice of students of the Bar Humanities Pedagogical College named after Mikhailo Hrushevsky, the following are: extracurricular educational practice, practices "Preparing for summer work with children", "Summer pedagogical practice in wellness camps", "Trial lessons and classes at school", "Undergraduate practice." The methods of forming the creative abilities of the personality, which are used in the process of passing by students of pedagogical practice, are analyzed. It has been proved that creative ability is an important component of the professional development of future music teachers. Passing by students of different types of pedagogical practice stimulates the development of creative abilities, activates initiative, non-standard thinking, creative approach to solving pedagogical situations.

Key words: future teachers of music art, pedagogical and artistic practice, educational process, process of professional training, creative abilities.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Одним із основних напрямків модернізації вищої освіти в Україні є гуманізація, що передбачає формування нового педагогічного мислення та вимагає перегляду, переосмислення всіх компонентів освіти в контексті їх людинотворчої функції.

У контексті нових підходів до побудови національної системи освіти особливої актуальності набувають дисципліни художньо-естетичного циклу в закладах загальної середньої освіти та педагогічних закладах вищої освіти, які мають забезпечувати духовно-творчий розвиток молоді. Одним із аспектів вирішення цієї проблеми є цілеспрямоване використання в освітньому процесі вищої школи потенціалу мистецтва й різних видів педагогічної та мистецької практики як вагомого чинника формування особистісних обдарувань, творчого потенціалу майбутнього вчителя.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Аналіз наукових праць із проблеми активізації розвитку творчого потенціалу особистості свідчить, що людина від початку свого буття не завжди підготовлена та здатна до особистісних творчих проявів. Творчі можливості (здібності) формуються в певних умовах і залежать від багатьох чинників у педагогічній науці. За останні десятиріччя виконано низку наукових досліджень щодо загальних умов ефективного формування творчих здібностей особистості (Д. Богоявленська, Е. де Боно, Л. Виготський, О. Губенко, В. Калашин, В. Моляко, В. Рибалка, В. Роменець, Х. Трікс, Т. Федотова та ін.). Питанням створення психолого-педагогічних умов для формування майбутнього творчого вчителя присвячено наукові роботи О. Абдулліної, І. Бега, О. Захаренко, А. Зімічева, І. Зязюна, Є. Ільїн, Н. Кичук, В. Кузь, М. Монтессорі, О. Пивоварової, О. Савченко, Т. Сасенко, М. Сопільняка, В. Сухомлинського, В. Шаталова, Р. Штейнера. Проблеми організації освітнього процесу з метою забезпечення якісних умов для розвитку творчих здібностей учителя музичного мистецтва досліджували Л. Любарська, Л. Масол, Г. Падалка, І. Пастир, О. Попик, О. Рудницька, О. Шевнюк та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення провідних методологічних орієнтирів, які впливають на організацію процесу фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, дозволяють виокремити системний, особистісно зорієнтований, культурологічний підходи до підготовки викладачів мистецьких дисциплін. На особливу увагу заслуговує вивчення проблеми практичної підготовки студентів, яка передбачає проходження майбутніми фахівцями різних видів педагогічної навчально-виробничої практики. Забезпечення практичної основи процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва сприяє формуванню цілісної системи їхніх практичних умінь та навичок, розвитку творчих здібностей студентів, креативного підходу до вирішення музично-педагогічних завдань їхньої практичної діяльності. Адаптуючи сучасну освіту до рівня європейських стандартів, важливо зберігати власну освітянську національну традицію, обстоювати педагогічну систему української освіти загалом та мистецької зокрема, вводити її надбання в європейський і світовий освітній простір [1, с. 17].

З огляду на актуальність проблеми розвитку творчих здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки постає необхідність у вивченні питання навчально-виробничої

педагогічної практики як фактору розвитку творчих здібностей студентів (на прикладі Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського).

Метою статті є аналіз шляхів розвитку творчих здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах педагогічної практики як складової частини фахової підготовки студентів у гуманітарно-педагогічному коледжі. *Завданнями* статті є: окреслення поняття творчості як педагогічної категорії; характеристика основних видів педагогічної практики майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки в педагогічному коледжі (на прикладі Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського); аналіз методів розвитку творчих здібностей студентів під час проходження педагогічної практики.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Фах педагога завжди вважався творчим. Свого часу саме вища школа дала зразки творчого викладання, і сьогодні, коли інтенсивно впроваджується реформа загальної середньої та вищої освіти, педагогічна творчість стає необхідною умовою сучасних вимог підготовки майбутнього вчителя. Дослідження, наукова розробка та створення педагогічних умов для формування творчих здібностей майбутнього вчителя для подальшої проєкції творчого процесу на учнів школи є одним з актуальних завдань, що постають перед закладами вищої освіти [4, с. 26].

У процесі навчання в Барському гуманітарно-педагогічному коледжі імені Михайла Грушевського творчі можливості студентів активно розвиваються під час проходження ними різних видів педагогічної практики, коли молодь отримує можливість самостійно творчо застосувати систему теоретичних знань та отриманих практичних умінь і навичок. Педагогічна творчість має свою специфіку та передбачає співтворчість із методистами практики, учителями-наставниками зі школи й школярами. Вона включає не лише педагогічні, а й авторські здібності. Рівні педагогічної творчості майбутнього учителя музичного мистецтва проявляються у педагогічному відкритті, у мистецьких знахідках, у педагогічному та музично-творчому самовдосконаленні [3, с. 104].

Одним із актуальних питань сучасної методології є проблема вивчення умов активізації тих глибинних структур психіки, що відповідають за трансформацію стандартних, типових (тобто таких, які притаманні більшості людей і відповідальні за стандартні реакції щодо зовнішнього світу) структур у мистецько-творчі, що відповідають за нестандартні, інноваційні педагогічні дії студентів-практикантів на реальні й умовні педагогічні проблеми. Важливо знати, в яких умовах у студентів проявляється стандартне, шаблонне мислення, а які психологічні та педагогічні умови здатні забезпечити активізацію творчості (дивергентне мислення; інтуїція; продуктивна, творча уява; фантазія; інтелектуальна і мовленнєва активність; нетрадиційне вирішення завдань). Фактори впливу на активізацію творчих здібностей студентів можуть бути стихійними, несистематичними, інші можуть бути постійними, спеціальним чином організованими, серед яких розглядають активне навчання та спеціальні тренінги.

Проблема спеціально організованого стимулювання професійної педагогічної та мистецької творчості студентів-практикантів спеціальності «Музичне мистецтво» розглядається в трьох аспектах: психологічному, оскільки ефективність процесу стимулювання музично-творчого потенціалу особистості, рівня її дивергентного образного мислення залежить від урахування її чуттєвості, потреб і мотивів діяльності, а також спричиняє зміни в мотиваційній площині студента; педагогічному, оскільки мета використання стимулів полягає в тому, щоб викликати позитивні зміни в поведінці та професійній діяльності майбутнього вчителя, що є педагогічною взаємодією; соціальному, оскільки стимулювання покликане підвищити продуктивність праці майбутнього вчителя в нових соціально-економічних умовах.

Як свідчать результати дослідження, у студентів педагогічних коледжів із чіткою орієнтацією на творчу діяльність сформована змістовна система трудових цінностей. Вони високо оцінюють суспільну значущість праці, її творчий характер. Викладачі коледжу комплексно продумують систему забезпечення педагогічних умов формування творчого потенціалу студентів для стимулювання й заохочення розвитку характеристик, притаманних творчій особистості: інтересу до навчання й задоволеності обраним фахом, уміння самостійно творчо працювати, схильності до наукової методичної роботи й бажання брати в ній участь. При втіленні мети щодо професійної самореалізації, установка на самостійність виникає як результат усвідомлення системи суспільних вимог.

Педагогічна практика забезпечує цілісність освітнього процесу коледжу. Організація та проведення окремих видів педагогічної практики, зокрема таких, як «Практика з позакласної та позашкільної виховної роботи», практика «Підготовка до літньої роботи з дітьми», «Літня педагогічна практика в оздоровчих таборах», «Пробні уроки та заняття в школі» та «Переддипломна практика» є дещо ідентичними за всіма спеціальностями, за якими навчаються майбутні вчителі, хоча самі студенти – майбутні вчителі музичного мистецтва – з огляду на специфіку спеціальності більш активно

використовують власні творчі здібності, набуті знання, уміння й навички та передають їх молодшому поколінню [2, с. 86].

Щороку перед виходом студентів на такий вид педагогічної практики, як «Пробні уроки та заняття в школі» учителі закладів загальної середньої освіти традиційно демонструють робочі уроки з використанням нетрадиційних педагогічних та художньо-творчих методів і прийомів, застосовуючи креативний підхід до організації й проведення уроків для стимулювання студентської молоді до проявів власної творчості під час проведення пробних уроків. Водночас наставники спонукають практикантів до пошуку самостійних неординарних рішень.

Слід зауважити, що для студентів подібні творчі настанови не є незрозумілими або неочікуваними. На заняттях у коледжі вони спостерігають у роботі викладачів широкий арсенал методів та прийомів пояснення нового матеріалу з педагогіки, психології, методики музичного виховання, культурології тощо. Студентів часто залучають до співпраці й участі в підготовці доповідей з використанням презентацій, аналізі запропонованого для перегляду відеоматеріалу з проведення уроків музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти, саме тому студенти ідуть на практику пробних уроків озброєними знаннями й уміннями організаційного та музично-творчого характеру. Вони знають, як зацікавити школярів, мотивувати їх до творчих дій.

Дуже часто можна спостерігати позитивну, творчу реакцію учнів на майстерне виконання студентами-практикантами музичних інструментальних та вокальних творів. Діти реагують на подібні дії як на диво, і їм не терпиться й самим розпочати музично-виконавську діяльність. А реакція школярів цим спонукає студентів до наступних проявів музично-педагогічної творчості. При цьому всі розуміють, що працюють на результат, на реалізацію поставленої триєдиної мети уроку музичного мистецтва.

У результаті діяльності студента розвиватимуться, з одного боку, його пізнавально-творчі та духовні потреби, оскільки саме творчість найповніше стимулює до цього (необхідність створення нового потребує постійного розширення знань, умінь, виявлення фантазії, винахідливості, майстерності, а це і є шлях творця); з іншого – саме праця формуватиме волю, наполегливість, уміння переборювати постійні й неминучі труднощі. Слід прагнути, щоб такою принагідно була будь-яка педагогічна та музично-творча діяльність студента. А в деяких випадках необхідно використовувати спеціальні прийоми творчого тренінгу, які б моделювали нову реальну діяльність.

Наведемо цікаву, на нашу думку, низку спеціальних методів формування творчих здібностей особистості, розроблених Є. Ільїним для використання в спеціально створених, штучно утруднених тренінгових умовах [2, с. 229]:

1. Метод часових обмежень, що базується на врахуванні суттєвого впливу фактору часу на розумову та інші види діяльності.

2. Метод раптових заборон полягає в тому, що особистості на тому чи іншому етапі виконання поставленого завдання забороняється використовувати ті чи ті елементи конструкції. Цей метод дозволяє руйнувати штампи у випадках, коли надто закріплюються певні переваги, стиль діяльності, прийоми, стереотипи діяльності. Застосування цього методу сприяє руйнуванню, розхитуванню інерції дії, формуванню вміння доцільної зміни своєї діяльності залежно від конкретних обставин.

3. Метод нових варіантів реалізується через вимогу розв'язувати педагогічне завдання по-новому, знаходити нові варіанти його вирішення, що додатково активізує творчий пошук, призводить до генерації рішень, урізноманітнення його аспектів. Означений метод можна використовувати на будь-якому етапі процесу вирішення навчального завдання – початковому, поточному, кінцевому. Він може розглядатись як вид методу раптових заборон.

4. Метод інформаційної недостатності застосовується для особливої активізації діяльності на перших етапах виконання педагогічного завдання. Він реалізується тоді, коли вихідна умова завдання презентується з явною нестачею стартових даних. Модифікацією цього методу є використання різних форм (текстової, схематичної, графічної, малюнкової, цифрової тощо) пред'явлення умов завдання. Він може бути ефективним при вивченні особливостей розуміння студентом умов педагогічного завдання, при виявленні наявного в нього запасу знань та образів.

5. Метод інформаційної перенасиченості базується на включенні в умову завдання заздалегідь зайвих відомостей, наприклад, підказок, що містять дані, які маскують корисну інформацію. При цьому викладач може не повідомляти про характер цих даних.

2. Метод ситуаційної драматизації, який полягає в тому, що в процес вирішення навчального завдання вносяться певні зміни – через постановку різноманітних питань або непередбачених вимог.

Зазначені методи Є. Ільїн рекомендує застосовувати продумано, дозовано, повністю чи фрагментарно, із урахуванням індивідуальних особливостей учасників тренінгу, щоб не дійти «ефекту повного гасіння» творчої діяльності особистості.

Нагадаємо, що навчальна педагогічна діяльність у галузі творчості відзначається певною специфікою. Відомо, що ні інтуїція, ні уява чи фантазія, ні емоційні переживання не підкоряються прямому впливові. Отже, треба шукати опосередковані методи, які б справляли побічну дію, активізуючи творчу енергію студентів.

Г. Падалка, з огляду на специфіку, при відборі методів розвитку творчих здібностей студентської молоді наголошує на необхідності виховання бажання створити щось нове, по-своєму вирішити те чи те питання. Автор зазначає, що змусити себе чи когось до творчості неможливо, проте можна виробити психологічну установку, націленість на творчість. Наявність бажання, прагнення творити є сильним стимулом до виникнення творчої активності. Суттєвою умовою успішної активізації творчого процесу є впевненість студентів у своїх силах.

Наставник, який хоче виховати справжні творчі художньо-педагогічні нахили, повинен мати у творчому арсеналі широкий набір прийомів, які б підтримували віру суб'єктів у власні сили, у можливість досягнення успіху. Одним із опосередкованих шляхів стимулювання творчого процесу під час педагогічної практики виховання уважності й зосередженості на об'єкті педагогічної чи художньої творчості [3, с. 115].

Дослідниця звертає увагу на методичні дослідження українського вченого А. Душного, який, опікуючись процесуальними підходами активізації творчої діяльності студентів, визначає три стадії, ієрархічно пов'язані між собою. Найперше – це спонукання студентів до творчого наслідування, де творчість відбувається як процес відтворення, наслідування на основі вивчення творчих засад мистецької лабораторії креативного керівника практики.

Друга стадія має на меті вже не наслідування, а «зумовлену» творчість, тобто таку, що викликана конкретним завданням. І третя стадія, завданням якої є залучення до вільної, нічим не обмеженої творчої педагогічної та художньо-творчої діяльності, де відбувається повне розкріпачення творчої енергії молоді [3, с. 132].

Усі вищеописані методи сприяють відходу від старих стереотипних поглядів, формуванню вмінь та навичок генерування нових фахових ідей. Методи можуть бути адаптовані до будь-якого віку й використані в сучасній системі педагогічної мистецької освіти.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, творчі здібності є важливим компонентом професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва. Проходження студентами різних видів педагогічної практики стимулює розвиток творчих здібностей, активізує ініціативність, нестандартність мислення, креативний підхід до вирішення педагогічних ситуацій.

Викладачі музичного мистецтва Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського, методисти практики переконані, що власний педагогічний та музично-творчий приклад викладачів-наставників, грамотна мотивація молоді, активний підхід студентів до проходження всіх видів педагогічної практики, передбачених освітньою програмою, є вирішальними факторами забезпечення успішного розвитку творчих здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Вища освіта у пост-Болонському просторі: спроба прогностичного аналізу. *Філософія освіти*. 2005. № 2. С. 6–19.
2. Рудницька О. П., Ісъянова Л. М. Основи викладання мистецьких дисциплін: навчальний посібник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 1998. 183 с.
3. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України, 2008. 274 с.
4. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. СПб: Питер, 2009. 434 с.

REFERENCES

1. Andrushhenko V. P. (2005). Vy`shha osvita u post-Bolons`komu prostori: sprobа prognosty`chnogo analizu [Higher education in the post-Bologna space: an attempt at predictive analysis] *Filosofiya osvity` – The philosophy of education*, 2, 6-19. Ky`yiv: Majster-klas [in Ukrainian].
2. Il'in E. P. (2009). Psixologiya tvorchestva, kreativnosti, odarennosti [Psychology of creativity, creativity, giftedness]. SPb: Piter, 2009. 434 s. [in Russian].
3. Padalka G. M. (2008). Pedagogika my`stecz'tva (Teoriya i metody`ka vy`kladannya my`stecz`ky`x dy`scy`plin) [Art Pedagogy (Theory and Methods of Teaching Arts)]. Ky`yiv: Osvita Ukrayiny`, 2008. 274 s. [in Ukrainian].
4. Rudny`cz`ka O. P., Is`yanova L. M. (1998). Osnovy` vy`kladannya my`stecz`ky`x dy`scy`plin [Fundamentals of teaching art disciplines]. Ky`yiv: Insty`t pedagogiky` i psy`xologiyi profesijnoyi osvity` APN Ukrayiny`, 1998. 183 s. [in Ukrainian].